

Аналіз кореляції понять "концепт", "поняття" та "значення"

Проблема концептів вирішується у руслі когнітивної лінгвістики, поява якої фіксується кінцем двадцятого століття, коли мова розглядається в якості загального когнітивного механізму, системи знаків, що задіяні у процесах кодування і трансформації інформації [9: 53–54]. Такі лінгвістичні проблеми як категоризація і концептуалізація; мовна картина світу; відношення когнітивних і мовних структур розглядаються і вирішуються по-новому з позицій когнітивного мовознавства [9: 56].

Концепти утворюються у свідомості людини на основі розумової або предметної діяльності та чуттєвого досвіду. Хоча для формування концептів і для їх існування мова не потрібна сама по собі, вона незамінна для обміну концептами (думками) і їх обговорення у процесі спілкування [3: 27–28]. Виникає, таким чином, проблема вербалізації (іншими словами – мовної об'єктивації, мовної репрезентації) концепту і його імені.

Останні дослідження засвідчують, що поняття концепту, який потрапив у лінгвістику та лінгвокультурологію з логіки і математики, стає ключовим терміном понятійного апарату зазначених філологічних дисциплін. З одного боку, термін *концепт* з самого початку не мав усталеного визначення, його розуміли як поняття, сукупність суджень [8: 263; 456], формулювання, розумовий образ [20: 203; 19: 214], зміст поняття, значення [6: 624]. З іншого боку, оскільки сьогодні філософи, логіки, психологи та культурологи у своїх дослідженнях використовують категорію концепту, то вона містить значення, відображені у позалінгвістичних інтерпретаціях [14: 29–30]. Акцент переноситься з вивчення мовної на аналіз концептуальної системи, що підтверджується роботами

лінгвокогнітологів [13: 21–25; 18: 97; 9: 90–93] і лінгвокультурологів [4: 53, 291; 17: 42–83; 6: 89–116].

Хоча до вивчення концепту зверталось багато дослідників, у когнітивній лінгвістиці термін *концепт* (*conceptus* від лат. "поняття") викликає багато суперечностей [5: 3]. Незважаючи на його широку популярність, термін *концепт* у вітчизняній науці вперше був використаний у 1928 році С. А. Аскольдовим (Алексєєвим) у статті "Концепт і слово", де був визначений як мисленнєве утворення, що в процесі міркування замінює нефіксовану кількість предметів одного і того ж роду [1: 269].

Довгий час ідеї Аскольдова залишалися поза увагою лінгвістів. Лише у 90-і роки Д. С. Лихачов звертається до ідей попередника. У своїй праці "Концептосфера російської мови" дослідник зосереджує увагу на замісних властивостях концепту відносно значення слова. Концепт збільшує значення слова, усуває розбіжності в його розумінні і залишає місце для міркування та емоційної аури слова [10: 4].

Невизначеність змісту терміну *концепт* призводить до того, що виникає потреба у розмежуванні термінів *значення* та *концепт*, що є спорідненими та відносяться до концептуального рівня абстрактних, узагальнених одиниць свідомості, так як значенню характерно все, що властиве поняттю, зокрема: зміст, структура, системні зв'язки тощо [12: 89]. При цьому визначається, що поняття може отримати мовне закріплення у формі слова, словосполучення, тобто у номінативному знаку [12: 15].

Проблема диференціації концепту і поняття визнається однією з найскладніших у вирішенні і суперечливою у сучасному теоретичному мовознавстві [11: 26]. Терміни концепт і поняття взаємозамінні, оскільки мають однакову внутрішню форму, термін концепт поступово витісняє поняття з наукового ужитку [2].

У той же час, у лінгвістиці відбувається розмежування зазначених понять. Концепт визначається більш об'ємним розумовим конструктом людської свідомості порівняно з поняттям, а його структура складається із самого поняття і ціннісного, нерідко

образного уявлення про нього людини [17: 40–43]. Отже, поняття виступає основним компонентом концепту і є вузьким відносно останнього.

У вигляді концепту культура входить у ментальний світ людини: етимологію, коротку історію концепту, сучасні асоціації, оцінки, переживання. Концепт виступає своєрідним згустком культури у свідомості людини, що містить екстралінгвістичну, прагматичну інформацію [17: 40, 55]. Концепт може мати вузьке та широке тлумачення як значення поняття та культури відповідно, а також розуміється як вихідна точка семантичного наповнення слова і кінцева межа розвитку [7: 39]. До того ж наголошується, що концепт є взаємодією значення слова, поданого у словнику, та особистого і загального досвіду людини (за Д. С. Лихачовим), що вміщує емоційну, експресивну та оцінну складові [11: 36]. Під концептом розуміють вихідну точку семантичного наповнення слова і кінцеву межу розвитку, він має вузьке і широке бачення як обсяг поняття та культури.

Спираючись на вищезазначене, ми дотримуємося поглядів М. Н. Болдирєва, який розводить такі терміни як *концепт*, *поняття* і бачить концепт результатом когніції, тобто наслідком простого, звичайного, щоденного осягнення світу людиною, а поняття – результатом теоретичного пізнання, що протікає на основі визначення, усвідомлення важливих характеристик предметів і явищ як наслідок поетапного відволікання від їх факультативних, індивідуальних ознак [3: 24].

Таким чином, концепт визначається як квант впорядкованого знання, репрезентант інформації, що утворюється із концептуальних і змістовних ознак, тобто вибіркового компонентів об'єктивної або суб'єктивної реальності, які надходять до людської свідомості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Аскольдов С. А. Концепт и слово / С. А. Аскольдов // Русская словесность. От теории словесности к структуре текста. Антология /

под ред. проф. В. И. Нерознака / С. А. Аскольдов. – М.: Academia, 1997. – С. 267–279.

2. Бабушкин А. П. Типы концептов в лексико-фразеологической семантике языка / А. П. Бабушкин. – ВГУ, 1996. – 104 с.

3. Болдырев Н. Н. Когнитивная семантика: Курс лекций по английской филологии / Н. Н. Болдырев. – Тамбов: Изд-во Тамб. ун-та, 2000. – 123 с.

4. Вежбицкая А. Семантические универсалии и описание языков: грамматическая семантика. Ключевые концепты культуры. Сценарии поведения / А. Вежбицкая. – М.: Языки русской культуры, 1999. – 780 с.

5. Карасик В. И. О категориях лингвокультурологии / В. И. Карасик // Языковая личность: проблемы коммуникативной деятельности. Волгоград, 2001. – С. 3–16.

6. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В. И. Карасик // Волгоград: Перемена, 2002. – 477 с.

7. Колесов В. В. Концепт культуры: образ – понятие – символ / В. В. Колесов // Вестник СПбГУ. Сер. 2. – Вып. 3, №16. – СПб., 1992. – С. 16–25.

8. Кондаков Н. И. Логический словарь-справочник [Текст] / Н. И. Кондаков. – М.: Изд-во Наука, 1975. – 717 с.

9. Кубрякова Е. С. Краткий словарь когнитивных терминов / Е. С. Кубрякова, В. З. Демьянков, Ю. Г. Панкрац, Л. Г. Лузина. – М.: Изд-во МГУ, 1996. – 248 с.

10. Лихачёв Д. С. Концептосфера русского языка [Текст] / Д. С. Лихачёв // Русская словесность. От теории словесности к структуре текста: Антология – М.: Academia, 1997. – С. 280–287.

11. Маслова В. А. Когнитивная лингвистика / В. А. Маслова // Учебное пособие. – Минск : ТетраСистемс, 2004. – 256 с.

12. Никитин М. В. Курс лингвистической семантики: учеб. пособие / М. В. Никитин // – СПб: Науч. центр проблем диалога, 1996. – 757 с.

13. Попова З. Д. Очерки по когнитивной лингвистике [Текст] / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – 3-е изд., стер. – Воронеж, 2003. – 192 с.

14. Попова З. Д. Язык и национальная картина мира. / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – Воронеж: Изд-во "ИСТОКИ", 2002. – 318 с.
15. Серебренников Б. А. Роль человеческого фактора в языке: язык и картина мира / Б. А. Серебренников // М.: Наука, 1988. – 216 с.
16. Советский энциклопедический словарь [Текст] – М.: Советская энциклопедия, 1982. – 1600 с.
17. Степанов Ю. С. Константы. Словарь русской культуры. Опыт исследования / Ю. С. Степанов // М.: Школа "Языки русской культуры", 1997. – 824 с.
18. Телия В. Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты / В. Н. Телия // М.: Школа "Языки русской культуры", 1996. – 288 с.
19. Философский словарь [Текст] : под ред. М. М. Розенталя, Л. Ф. Юдина. – М.: Изд-во политич. литературы, 1963. – 544 с.
20. Философский словарь [Текст]: под ред. И. Т. Фролова. – М., 1991. – 506 с.